https://doi.org/10.58377/slav.2025.1-2.04

Syntaktická elipsa jako polyfunkční prostředek výrazové komprese v hovorovém jazyce (na materiálu ruštiny, češtiny a slovenštiny)

Zdeňka Vychodilová (Olomouc)

Syntactic Ellipsis as a Polyfunctional Means of Expressive Compression in Colloquial Speech (on Material from Russian, Czech, and Slovak)

The subject of the article is a multifaceted analysis of the so-called syntactic ellipsis on the background of similar means of non-explicit expression of meaning in language, both in terms of theoretical description and in terms of application of theoretical knowledge to specific linguistic material of selected Slavic languages. In the theoretical part, the author points out the polyfunctional and syncretic character of the syntactic ellipsis and tries to describe its linguistic status from functional-structural positions. On this basis, she formulates, as far as possible, the exact criteria for distinguishing ellipsis from phenomena with identical manifestations in surface structure or determines whether ellipsis is a normative means of expression in colloquial speech. Ellipsis is understood as a phenomenon that exclusively belongs to the domain of the parole and is consistently distinguished from the so-called null form of the syntactic feature, which has a firm anchorage in the linguistic system. The author then applies the theoretical knowledge to the specific linguistic material of contemporary Russian, Czech, and partly Slovak. Last but not least, the author tries to approach the pragmatic potential of individual structural-functional types of ellipsis and to clarify which factors influence the illocutionary force and perlocutionary effect of ellipsis and how the pragmatic characteristic of ellipsis is reflected in the emotional level of utterance.

Keywords: syntactis ellipsis, zero sign, non-explicit expression, colloquial speech

Syntaktická elipsa a ostatní způsoby neexplicitního vyjadřování[1)] v jazyce jsou navzdory svému nemateriálnímu charakteru předmětem kontinuálního badatelského zájmu již od dob antiky. Odrážejí se v nich mnohé fundamentální problémy jazykovědy, jako jsou vztahy jazyka a myšlení, formy a obsahu, vztahy logiky a pragmatiky atd. Jde o širokou oblast zahrnující množství blízce příbuzných jevů – hranice mezi nimi jsou vágní a mnohé z těchto jevů se vzájemně překrývají. Také proto doposud zůstává v pojímání syntaktické elipsy mnoho nejasností a její interpretace bývají až diametrálně odlišné.

1) Přednost kontradiktorickému A – nonA dáváme z důvodu větší terminologické a pojmové přesnosti. Termíny implicitnost, implicitní jsou v našem pojetí v lingvistice rezervovány spíše pro oblast kognitivní lingvistiky a pragmalingvistiky; navíc se nám zdají být více zatíženy druhotnými významy – jednak logickými a logicko-matematickými, jednak v nich cítíme i emocionální konotace (podtext, podtón apod.). Termín neexplicitnost má podle našeho názoru také širší pojmenovací záběr, chápeme jej jako v určitém ohledu nadřazený termínu implicitnost: implicitnost je vždy neexplicitností, tento vztah však neplatí naopak.

Cílem této stati je snaha vymezit a definovat syntaktickou elipsu jako ústřední výrazový prostředek neexplicitního vyjadřování v jazyce a odlišit ji od příbuzných jevů, zejména od tzv. nulového tvaru syntaktického znaku, a to jak v rovině teoretického popisu, tak v rovině aplikace teoretických poznatků na konkrétní jazykový materiál současné ruštiny, češtiny a částečně i slovenštiny. Vycházíme přitom z hypotézy, že jevy zdánlivě totožné v povrchové struktuře mohou mít i v blízce příbuzných jazycích odlišný lingvistický status a odlišné funkce.

1. Syntaktická elipsa v ruské a české lingvistické tradici

Až do 19. století se západoevropská i ruská jazykověda vyvíjely v poměrně jednotné linii chápání elipsy v jejím etymologickém významu, tj. ve smyslu řeckého élleipsis – nedostatek něčeho, tedy vynechání, vypuštění určité jazykové jednotky. Na větu s elipsou se pohlíželo jako na gramaticky nedostatečnou, defektní konstrukci v intencích známého výroku sv. Isidora ze Sevilly *Eclipsis est defectus dictionis, in quo necessaria verba desunt* (cit. podle Merchant 2010, 1). Vedle tohoto pojetí, které přetrvává jako nejvšeobecnější přístup k elipse dodneška, se začátkem 20. století, obzvlášť v Německu, formuje jakési „protieliptické hnutí“, zastoupené v lingvistice např. H. Paulem, O. Jespersenem, částečně i K. Bühlerem, ve filozofii nejzřetelněji P. Mauthnerem a L. Wittgensteinem.

V Lomonosovově gramatice najdeme zmínku o tom, že některé větné členy lze vypouštět („умалчивать“) bez negativního vlivu na smysl věty (Ломоносов 1757). V podobném duchu se prezentuje uvažování o elipse v ruské lingvistické literatuře až do první třetiny 19. století, kdy vycházejí systematické gramatiky ruského jazyka N. I. Greče a A. Ch. Vostokova. Grečův výklad široce chápaných neúplných vět v duchu pojetí západních logických gramatik je axiomaticky přijímán po celé století (Греч 1827) a částečně revidován až v syntaktických koncepcích A. A. Šachmatova a A. M. Peškovského ve 20. letech 20. století. První monografická zpracování tohoto tématu v ruskojazyčné lingvistické literatuře spadají až do 50. let 20. století, kdy se začíná rozvíjet diskuse o rozlišení elipsy a tzv. syntaktické nuly, popř. dalších příbuzných jevů, zejména stanovení lingvistického statusu tzv. neúplných vět (Галкина-Федорук 1962; Вардуль 1969; Сковородников 1973; Арутюнова 1976; Ширяев 1984 aj.). Avšak ani přes dlouhodobý výzkum elipsy a příbuzných jevů není dodneška tento problém uspokojivě vyřešen (srov. Воробьева 2023).

V české lingvistice byl pohled na elipsu nadlouho ovlivněn výkladem Gebauerovým. „Nevyjádřeno může zůstati něco jen tehdy, když se to snadno domyslí, buď ze souvislosti řeči, buď také z okolností jiných. Věta, v níž tímto způsobem jest něco nevyjádřeno, slove věta kusá (eliptická).“ (Gebauer 1890, 32) V mladogramatickém ovzduší té doby vychází v r. 1911 z pera V. Mathesia první monotematický příspěvek o elipse v české nebohemistické lingvistice – studie, v tehdejším mladogramaticky orientovaném lingvistickém prostředí pozoruhodná svým novátorským, funkčně dynamickým přístupem k podstatě zkoumaných otázek (Mathesius 1911, 217). Poukazuje na nezbytnost synchronního i diachronního zkoumání (v Mathesiově terminologii zkoumání statické a dynamické) a na nutnost konfrontace angličtiny s jazyky, které ji mohly v průběhu jejího vývoje ovlivnit. V souvislosti s elipsou je také zřetelně formulována myšlenka o asymetričnosti formy a obsahu v jazyce (Mathesius 1911, 233). První samostatná práce o elipse v české bohemistické jazykovědné literatuře se objevuje až po druhé světové válce. Je jí průkopnická, dnes bohužel málo známá studie V. Šmilauera ve *Druhých hovorech o českém jazyce* (Šmilauer 1947). Při klasifikaci elipsy vychází autor poprvé expressis verbis za hranice věty, když rozlišuje elipsu (úsporu) myš-

lenkovou, větnou a slovní, jež spočívá ve vypouštění jednotlivých větných členů; zároveň si uvědomuje pojem vágnosti gramatických jevů a existenci početné skupiny pomezních případů eliptičnosti, které se vymykají zařazení do přesných hranic.

V novější době zasáhli do diskusí o výrazové neexplicitnosti v české lingvistice F. Daneš (1971; 1979; 1983 ad.), Z. Hlavsa (1981), J. Panevová a V. Řezníčková (2001), M. Jelínek (1995), E. Lotko (1982), L. Zimová (2001), M. Mikulová (2011) a další bohemisté.[2)]

V posledních desetiletích lze v české lingvistice pozorovat zřetelný posun jak v oblasti zájmu o jednotlivé dílčí aspekty problematiky, tak v metodologii výzkumu. Elipsa se stala zejména předmětem výzkumu lingvistiky textu a badatelé k ní převážně přistupují jako k apriornímu jevu, nezkoumá se podrobně její podstata, nýbrž její funkce ve výstavbě textu. Elipsa je dnes již obecně kvalifikována jako jeden z prostředků spolupůsobících při vytváření textové soudržnosti, návaznosti, textové koheze. Na elipsu je primárně pohlíženo jako na jev založený na principu výrazové ekonomie, který je jedním z ústředních principů řečového chování a který v dnešní době informačního boomu a informační přetíženosti nabývá na aktuálnosti. Čím vyšší je jazyková rovina, v níž se princip úspornosti realizuje, resp. zkoumá, tím intenzivněji se lingvistika v řešení této problematiky „dělí o své kompetence“ s dalšími disciplínami – s teorií komunikace, psychologií, filozofií, sociologií, pragmatikou atd. a stává se předmětem pomezních lingvistických disciplín.

2. Metodologická východiska výzkumu

Metodologickým východiskem výzkumu v obecně teoretické rovině je vedle rozlišování dichotomie langue / parole rozlišování opozice hloubková / povrchová struktura, kterou chápeme v intencích stati M. Komárka jako vzájemně propojený protiklad filozofických kategorií podstaty a jevu. Vztah mezi povrchovou strukturou jako jevovou stránkou jazykového materiálu a hloubkovou strukturou jako jeho podstatou charakterizuje Komárek takto: „hloubková struktura se projevuje ve struktuře povrchové a povrchová struktura se tedy nutně stává podstatnou. [...] Povrchová struktura [...] má již sama hloubkový rozměr, jehož hloubka je určena znalostí daného jazyka. Právě tak obsahuje zase hloubková struktura vedle prvků a vztahů hlubších i vztahy méně hluboké, povrchovější.“ (Komárek 1978, 286–287)

Poměr mezi prvky hloubkové a povrchové struktury pojímáme v souladu s dnes již tradičním chápáním jako asymetrický, v duchu Karcevského učení o asymetrickém dualismu. (Karcevski 1929, 33n.) Běžně se asymetričností rozumí vztah, který lze symbolicky označit jako X : 1 (x forem má jeden víceméně společný význam – podstata synonymie) nebo 1 : X (jedna forma má x významů – podstata homonymie a polysémie). Naše zkoumání zaměřuje pozornost na ty extrémní případy, které se dají symbolicky vyjádřit jako 0 : 1, popř. 0 : X, což znamená, že ne všechny obsahové prvky výpovědi mají vždy svou reprezentaci v povrchové struktuře. Antinomie „význam vyjádřený explicitně × význam nevyjádřený explicitně“ představuje širokou problematiku zahrnující jak oblast syntaktické, tak i lexikální a morfologické sémantiky; v našem případě je syntaktická sémantika primární. Z hlediska přístupu ke zkoumané problematice je výklad koncipován jako bilaterální konfrontace ruského a českého jazykového materiálu v synchronním dynamickém aspektu, doplněná v některých pasážích o porovnání s fungováním sledovaných jevů ve slovenštině. Ke srovnání ruštiny s češtinou nás vedla nejen blízká strukturní a genetická příbuznost obou jazyků (při níž bývají zjištěné rozdílnosti zvláště zajímavé a mnohdy ob-

2) Podrobněji o chápání elipsy v české a ruské lingvistické tradici viz Vychodilová 2011.

tížněji objasnitelné), ale i fakt, že čeština jako mateřský jazyk je vždy jakousi přirozenou srovnávací bází, na jejímž základě cizí jazyk hodnotíme (ať již cíleně, nebo podvědomě), a intuitivně v něm dokážeme nejpřesněji postihnout jemné významové nuance, které pak prizmatem jazykových univerzálií přenášíme na porovnávaný jazyk. Bezprostřední opěrnou teoretickou bází nám byly koncepce větné stavby vycházející z české mathesiovské tradice interpretace vztahu významové a formální stránky věty, jmenovitě koncepce Danešova (Daneš 1985; Daneš – Hlavsa 1981), v některých bodech modifikovaná a doplněná teoriemi jiných, názorově příbuzných badatelů, především ruských, jež bylo nutno aplikovat v souvislosti s některými specifiky gramatické stavby ruštiny (zejm. Сковородников 1973; 1978; 1984; Ширяев 1967; 1984). Cennými inspiračními zdroji nám byly i ústní konzultace s lingvisty ruské akademie věd G. A. Zolotovovou, N. D. Arutjunovovou, J. A. Zemskou a J. N. Širjajevem. Dalšími teoretickými východisky, o něž se práce opírá zejména při formulaci závěrů, jsou poznatky textové lingvistiky, vzhledem ke skutečnosti, že zkoumané jevy jsou vesměs záležitostí vyšších útvarů, než je věta / výpověď.

3. Teoretické vymezení sledovaných jevů a terminologické explikace. Materiálové prameny

Doménou výskytu výpovědí s elipsou je tzv. **hovorová ruština** (русская разговорная речь; dále HR), kterou chápeme shodně s J. A. Zemskou a jejím pracovním kolektivem jako samostatný spisovný jazykový útvar s vlastními normami, který existuje vedle další formace spisovné ruštiny, tzv. **kodifikovaného spisovného jazyka** (кодифицированнй литературный язык; dále KSJ) – srov. zejm. publikace *Русская разговорная речь* (Земская et al. 1981).

Stejně jako je tomu v náhledu na hovorovou češtinu, ani v pojetí statusu hovorové ruštiny nejsou lingvisté zcela jednotni, i když dnes se již převážná část badatelů přiklání k názoru, že HR je modifikací spisovného jazyka. Je třeba podotknout, že ruský stylistický systém se s českým nepřekrývá. Z funkčního hlediska je adekvátním srovnávacím protějškem tzv. běžně mluvená čeština, v našem případě v převážné většině zprostředkovaná formou literárních překladových textů. Jako prvotní sféru výzkumu jsme zvolili psané texty z tzv. běžně dorozumívacích oblastí, které poskytují pro účely našeho zkoumání nejrozmanitější materiál. Jelikož výchozím jazykem našeho výzkumu je ruština, demonstrujeme sledované jevy převážně na úryvcích textů ze současných ruských beletristických děl a jejich případných českých a slovenských překladů, které představují překladovou produkci z ruštiny přibližně od poloviny 80. let 20. století do současnosti.[3)] V menší míře využíváme jako dokladový materiál mluvenou podobu současné češtiny, ruštiny a slovenštiny odposlouchanou z autentických spontánních mluvených projevů (včetně filmových replik), jež reprezentují řečový úzus v tzv. primární komunikaci (Hausenblas 1984).

3) Někdy se setkáváme s námitkami, že jazyk beletrie jako modifikovaná podoba přirozeného, resp. běžně mluveného jazyka není dostatečně objektivním ilustračním materiálem, tím může být pouze zvukový záznam autentického spontánního mluveného projevu. Pro porovnávací analýzu jsou však nezbytné totožné dvojjazyčné texty vytvořené rodilými mluvčími a beletrie je nejsnáze dosažitelnou (a v praxi vlastně jedinou možnou) cestou získání takovýchto textů. V literárních textech je právě elipsa jedním z hlavních prostředků vytváření efektu hovorovosti. Domníváme se také, že jazyk současné beletrie zachycuje řečovou realitu natolik věrně, že poměrně malé odchylky nejsou pro náš výzkum tak relevantní, aby podstatně ovlivnily objektivitu jeho výsledků.

Materiál získaný odposlechem v autentickém prostředí výskytu HR pochází z několika autorčiných pobytů v Ruské federaci v letech 2003–2019. Využívání korpusových databází by vzhledem k nemateriální povaze zkoumaných jevů bylo dosti obtížné a zřejmě by nepřineslo požadované výsledky.

Níže formulovaná kritéria eliptičnosti mají obecný ráz, jsou pojímána jako „univerzální" základ, na nějž se pak „navrstvují" další vlastnosti získané v konkrétních podmínkách realizace textu.

Aby bylo možno dané neexplicitní vyjádření definovat jako **syntaktickou elipsu**, mělo by mít tyto vlastnosti:

1. Neobsazení pozice v parolové realizaci komplexního větného vzorce (KVV) je umožněno jazykovým kontextem nebo situací.
2. V systému (za daných podmínek ne vždy v jeho realizaci) existuje paralelní analogická konstrukce s lexikálně obsazenou syntaktickou pozicí.
3. Sémantika eventuálního lexikálního obsazení pozice není zpravidla jednoznačně úzce definovatelná, syntaktickou pozici lze často obsadit i několika synonymními řadami výrazů z jednoho nebo více širokých sémantických okruhů.
4. Sémantika chybějící části konstrukce je konotována realizovanými vlastnostmi textu.
5. Sémantika konstrukce s elipsou je oproti lexikálně plně obsazené konstrukci někdy posunuta ve smyslu částečné dekonkretizace sdělovaného obsahu.

Na základě výše uvedených příznaků formulujeme tuto definici elipsy:
Elipsa je kontextově, resp. situačně podmíněná nerealizace konstitutivního členu větného vzorce.

Ruský morfologicko-syntaktický systém disponuje specifickým projevem neexplicitního vyjádření, tzv. nulovým tvarem syntaktického jazykového znaku (zkráceně syntaktickou nulou), jenž stojí elipse zdánlivě nejblíže a jehož některé formální reprezentace jsou od elipsy velmi těžce odlišitelné. V nulovém tvaru syntaktického znaku spatřujeme tyto charakteristické rysy:

1. Nulový tvar syntaktického jazykového znaku je vždy vázán na morfologicko-syntaktické paradigma, je tedy součástí jazykového systému.
2. V systému je pevně zabudován, pozice ve struktuře gramatického větného vzorce je obsazena nulou, není neobsazena, jak je tomu u elipsy.
3. Nulový tvar je vždy jednoznačně sémanticky definovatelný; je vždy nositelem gramatického významu.
4. Eventuální lexikální zaplnění pozice není možné beze změny významu nebo příznakovosti dané konstrukce.
5. Větná struktura s nulovým tvarem syntaktického znaku je formálně úplná na rozdíl od formálně neúplné výpovědní konstrukce s elipsou.

Definice syntaktické nuly:
Nulový tvar syntaktického znaku je systémově podmíněná nulová realizace jednoho nebo více členů morfologicko-syntaktického paradigmatu s jednoznačnou sémantickou definovatelností.

O nezaplnění syntaktické pozice jde tedy pouze u elipsy, u nulového znaku je formální syntaktická pozice zaplněna nulovým designátorem s pozitivním jednoznačným významem.

Po definici elipsy a syntaktické nuly zbývá ještě vyjádřit se k poslednímu členu Ballyho triády příbuzných pojmů, k tzv. vyrozumívání (Балли 1955). Do našeho popisu tento pojem nezařazujeme jako rovnocenný oběma předchozím, jde o kategorie různého řádu: elipsa a nula jsou nevyjádřené prvky poziční, výsledek ztvárnění výpovědi, kdežto pod vyrozumíváním chápeme proces sémantické interpretace celé struktury s neobsazenými pozicemi, v nichž se skrývá nula nebo elipsa.

Poměr mezi vyrozumíváním na jedné straně a tzv. elidováním na straně druhé bychom formulovali asi takto: v obou případech jde o označení procesu, přičemž první vychází z pozice příjemce, druhý z pozice tvůrce výpovědi, první postihuje komunikačně-sémantickou stránku procesu, druhý jeho stránku formální. Vyrozumívání je záležitost chápání významu prvků výpovědi adresátem, jeho uvědomělý mentální proces rekonstrukce plné informativnosti sdělení.

4. Shody a rozdíly mezi ruštinou a češtinou v některých projevech neexplicitnosti v řečové a systémové rovině

Jak již bylo uvedeno výše, k analýze jazykového materiálu přistupujeme s předpokladem, že ruština, čeština a slovenština jako blízce příbuzné jazyky disponují v oblasti neexplicitnosti víceméně analogickými vyjadřovacími prostředky, ty se však mohou lišit jak svým lingvistickým statusem, tak i realizací v řeči, tzn. svým funkčně-sémantickým zatížením, podmínkami a frekvencí užití.

Za pomoci stanovených kritérií se pokusíme zaujmout stanovisko k nejčastěji diskutovaným případům absence realizace nebo nulové realizace jednotlivých členů gramatického větného vzorce (dále GVV) v ruštině a konfrontací zároveň stanovit, jak se zjištěné povrchově shodné vyjadřovací typy ve srovnávaných jazycích hodnotí vzhledem k systému.

Je zřejmé, že na vlastnostech jednotlivých neexplicitních realizací se podílejí především tyto faktory:

I. postavení neexplicitně vyjádřené jednotky v gramatickém větném vzorci (v levovalenční pozici, v pravovalenční pozici, v pozici predikátoru, popř. v pozici části složeného predikátoru);
II. příčiny, které neexplicitní vyjádření umožňují (jazykové / kontext, mimojazykové / situace, pragmatické příčiny);
III. struktura výpovědních jednotek a počet propozic (výskyt neexplicitně vyjádřeného členu je vázán na monopropoziční nebo vícepropoziční jednoduchou konstrukci, na polypropoziční konstrukci ve formě souvětí, popř. věty s polopredikační vazbou nebo v podobě nadvětného útvaru);
IV. typ textu (monologický nebo dialogický text). V konkrétních výpovědích se uvedené faktory prolínají a jsou určitým způsobem hierarchizovány.

V následujícím přehledu se pokoušíme výše nastíněné poznatky a teoretické závěry aplikovat na konkrétní jazykový materiál. V konfrontačním rusko-českém a částečně i rusko-česko-slovenském pohledu budeme sledovat výrazové možnosti srovnávaných jazyků se snahou postihnout jejich eventuální specifika. Jelikož předmětem zájmu této práce je především sledování daných jevů ve výpovědních realizacích jednoduchých vět, bude základním vodítkem postupu postavení neexplicitně vyjádřené jednotky v GVV.

Na specifika situace v dialogu zvlášť upozorníme.[4)] Stranou našeho zájmu zůstane vnitřní systemizace elipsy (zde odkazujeme zejména na monografii M. Mikulové 2011). Z důvodu šíře a rozmanitosti uplatnění prostředků neexplicitního vyjadřování ve srovnávaných jazycích není reálné na omezeném rozsahu článku demonstrovat realizaci elipsy ve všech funkčních pozicích.

V souladu s Danešovou koncepcí věty a výpovědi (Daneš 1985) a naším vymezením úseku zkoumané problematiky si tedy budeme postupně všímat různých případů neexplicitně vyjádřených výrazů v pozici levovalenčních participantů ve dvojčlenných větách, pravovalenčních participantů, a v pozici predikátoru, resp. části složeného predikátoru.[5)]

4.1 Neexplicitně vyjádřené výrazy v pozici **levovalenčních participantů** ve dvojčlenných větách

Jde v podstatě o větněčlenské pozice podmětu, k jejichž nevyjadřování dochází v obou jazycích. Zde však především musíme mít na zřeteli, že situace zdánlivě stejná v povrchové struktuře obou jazyků se mnohdy promítá na rozdílném systémovém pozadí.

V lingvistické literatuře se setkáváme s označením nulový nebo eliptický podmět jak v neimperativních dvojčlenných osobních výpovědních konstrukcích v prézentu, futuru a préteritu, tak ve výpovědních konstrukcích s imperativní platností.

4.1.1 Neexplicitní podmět ve dvojčlenných osobních výpovědních konstrukcích v **prézentu** a **futuru**

Převážně jde o nevyjadřování osobního zájmena u slovesných přísudků s příznakovou koncovkou, tedy o analyticko-syntetický způsob vyjádření kategorie osoby. Subjekt je v ruštině i češtině dostatečně signalizován slovesným tvarem, jehož osobní koncovka má stejně deiktický charakter jako osobní zájmeno, které je zde vlastně gramaticky redundantním prvkem.

Norma kodifikované spisovné ruštiny žádá explicitní přítomnost zájmen 1., 2. a zejména 3. os. (***Я*** *говорю по-русски.*; ***Она*** *врет.*), zatímco v češtině není plná realizace GVV obligatorní (podmět má charakter potenciálního větného členu), normativním a bezpříznakovým je neexplicitní vyjádření (*Mluvím rusky. Lže.*). Chápeme-li výskyt formální nevyjádřenosti jako procesuální, generativní záležitost, je generovaným článkem v češtině podmět explicitně vyjádřený – vyjadřuje se při zdůraznění nebo ve významu protikladu (platí pro oba srovnávané jazyky), srov. např.:

(1) *Tak to **já** teda nevím, proč **ty** by ses měla radovat.* (úz.)
(2) ***Я** бы смог! Зато **ты** не знаешь....?* (Ep, 73)

Jindy může výpověď s explicitně vyjádřeným podmětem vyjadřovat rozhořčení, popř. může být jinak emocionálně zabarvena, např.:

---

4) Neexplicitnost v syntagmatické rovině není předmětem našeho zkoumání.

5) V textech živého jazyka dochází velmi často k neexplicitnímu vyjadřování několika výpovědních komponentů současně (nejčastěji zaznamenáváme kombinace nevyjádřených pravovalenčních členů s nevyjádřenými levovalenčními členy). V rozboru sledovaných jevů však na tuto skutečnost z úsporných důvodů nebude brán zřetel, třebaže jsme si vědomi toho, že kombinační možnosti nevyjadřování jednotlivých výpovědních komponentů by si zasloužily důkladnou analýzu.

(3) *Kam se poděl ten slovník? – Jak **já** to můžu vědět*! (úz.)
(Ruská paralela např.: *Откуда **я** знаю!,* resp. ***Я** откуда знаю!*) (úz.)

Normativní je neexplicitní vyjadřování zájmen 1. a 2. os. v odpověďových replikách dialogu:

(4) *– Говорить-то умеешь?*
Макушка колышется еле заметно: умею. (Я-Э, 100)

Od uvedených případů neexplicitního vyjadřování je třeba v HR i v KSJ odlišovat bezpodmětové užití ve specifických významech, jako je např. 2. osoba sg. s významem zobecnění nebo 1. os. ve společenských formulích apod.:

(5) *– Какая уж это любовь. Так, чувства, костер эмоций. Горит – приятно, перегорит – сдунешь пепел и дальше живешь.* (Я-З, 178)
(6) *Объявляю вас мужем и женой!* (úz.)

Přes uvedené rozdíly v užívání hodnotíme neexplicitně vyjádřené osobní zájmeno 1. a 2. os. v indikativních výpovědích se **slovesným přísudkem v ruštině i češtině** jako **tvar nulového větného členu**. Pro nulu svědčí začleněnost do morfologicko-syntaktického paradigmatu, jednoznačná sémantická definovatelnost, v češtině navíc dochází zájmenným zaplněním pozice k přeměně z příznakově neutrální výpovědi ve výpověď příznakovou.

V **ruských výpovědích** se **jmenným přísudkem** a **nulovým tvarem spony** však musíme neexplicitně vyjádřená podmětová zájmena 1. a 2. os. posuzovat jako **elipsu**, neboť ukazatel osoby ve formální struktuře výpovědi chybí:

(7) *– Рад? – спросил шофер. – „**Seš** rád?“ zeptal se řidič.* (Š-Čk, 11)
(8) *Уходи, война – не нужна.* (Я-Э, 304)

Status elipsy má ze stejných důvodů také neexplicitně vyjádřený podmět ve výpovědích s kondicionálem:

(9a) *Война сильнее всего на свете. […]А без нее бы умер давно – от страха в безлюдной деревне или от холода у материнских ног.* (Я-Э, 299)
(9b) *Válka je nejsilnější na světě. […] Bez ní bych dávno zemřel – strachem v opuštěné vesnici, nebo zimou u matčiných nohou*. (Ja-V, 268)

V češtině má v obou případech nevyjádřený podmět charakter **syntaktické nuly**.

Je třeba si uvědomit, že zájmena 1. a 2. os. mají jiný status, než zájmena 3. osoby, která jsou již prvkem substituovaným za konkrétní lexikální pojmenování podmětu. *Z* hlediska lingvistiky textu jde o referenční, anaforický vztah zájmene ke dříve plně pojmenovanému podmětu. Navíc slovesná flexe je indiferentní k rodové příslušnosti zájmena. Tyto skutečnosti nás vedou k chápání neexplicitně vyjádřeného podmětu 3. os., ať již zájmenného nebo jmenného, jako jednotky ležící na ose mezi nulou a elipsou blíže k elipse.

4.1.2 Neexplicitní podmět ve dvojčlenných osobních výpovědních konstrukcích v **préteritu**
Podmět u préteritálních slovesných tvarů figuruje v ruštině za poněkud jiných podmínek než v češtině. Kategorie osoby je v češtině dostatečně signalizována v 1. a 2. os. příklonným pomocným slovesem, které je v protikladu k nulovému tvaru pomocného slovesa ve

3. osobě. Čeština si proto běžně explicitně vyjádřený podmět nežádá, plnou realizaci je vždy třeba chápat buď jako příznakovou (***Tys** tomu dal!* (úz.)), nebo jako člen opozice s významem protikladu nebo srovnání: ***Já** jsem už vojančil, když **tys** byl ještě na houbách!* (úz.)

Neexplicitní vyjádření zájmenného podmětu 1. a 2. os. posuzujeme v češtině jako **nulový tvar zájmenného podmětu**, který je zakotven v systému jazyka:

(10) *A v pátek ráno **jsem** se nakonec neprobudil, nýbrž **jsem** se probudil v sobotu ráno, ale už ne v Moskvě, ale pod železničním náspem někde u Naro-Fominska.* (Jer(D), 54)
(11) *Možná **jsi** to jen tak trochu popletl…* (Jer(K), 104)

V ruštině tyto ukazatele osoby v synchronním pohledu nejsou. Systémové pozadí předpokládá, že zájmeno bude explicitně vyjádřeno. Neexplicitní vyjádření zájmenného podmětu 1. a 2. osoby (poměrně časté v HR zvláště v 1. os.) hodnotíme jako parolovou nerealizaci obligatorního konstitutivního členu větného vzorce umožněnou kontextem nebo situací, nezakotvenou v jazykovém systému. Podle našeho názoru tedy jde o **elipsu levovalenčního větného členu.**

(12a) *Дала телефон свой рабочий, стали встречаться каждый вечер.* (С, 175)
(12b) *Dala **jsem** mu telefon do práce, začali **jsme** se každý večer scházet.* (S, 156)
(13a) *Не написал, как нарекли. Забыл? Или – сама догадайся?* (У, 414)
(13b) *Nenapsal **jsi**, jaké **jste** mu dali jméno. Zapomněl **jsi**?* (U, 306)

Ve 3. os. je situace podobně jako ve spojeních s prézentními slovesnými tvary stejná v obou jazycích. Za primární zde opět považujeme spojení slovesného tvaru se substantivem, zájmeno chápeme jako výsledek pronominalizace. Neexplicitní vyjádření jmenného i zájmenného podmětu ve 3. os. hodnotíme v ruštině, češtině (i slovenštině) jako **elipsu**.

4.1.3 Neexplicitní podmět ve výpovědních konstrukcích s **imperativní platností**
U imperativních tvarů je v obou jazycích primárním, normativním a nepříznakovým neexplicitní vyjadřování osobního zájmena. Osoba adresáta je signalizována flexí imperativu; v ruštině i češtině jde o **nulový tvar subjektu**.

Poměrně frekventovaný je v HR výskyt explicitně vyjádřeného zájmenného podmětu v emocionálně zabarvených výpovědích s významem změkčení, eufemizace (někdy se silným nádechem hovorovosti):

(14) *Что-случилось? – спросил Мурзин. – Вам звонили? Где проект?*
*– **Вы** успокойтесь, – сказала одна из девиц. – **Вы** садитесь*. (Г-Мп, 255)

Zájmenný podmět se často vyjadřuje při omluvě:

(15) *– **Вы** извините меня, пожалуйста! Это так неожиданно... Так **вы** с фронта?* (Ш-Кк, 108–109)

Analogické české konstrukce vyjadřují jiný emocionální význam – většinou výhrůžku nebo emoce negativního rázu:

(16) ***Ty** si mě nepřej! / **Vy** mi nechoďte na oči! / Hej, **vy pitomci**, jděte tady se vším do háje!* (úz.)

Řidčeji vyjadřují negativní emocionální zabarvení také ruské repliky s explicitně vyjádřeným zájmenným podmětem:

(17) – *Ополоумел* ***ты****, что ли! А ну!* (*Zbláznil ses? No tak!*) (úz.)

Konstrukce s explicitně vyjádřeným osobním zájmenem má tedy charakter generované struktury, je výsledkem dodatečného „dosazování" do větného vzorce (jde tedy o opačný proces než je elidování, „škrtání" v generativním řetězci).

Výzvovou platnost má idiomatizovaná výpověď typu:

(18) *Пошли, товарищи!* (úz.),

jež opět obsahuje nulový tvar osobního podmětového zájmena. (Srov. také české slangové *Padám, padám! Nelelkuju a makám!* apod.)

4.2 Neexplicitně vyjádřené výrazy v pozici **pravovalenčních participantů**
Neexplicitně vyjádřené výrazy v rekční pozici pravovalenčních participantů jsou zastoupeny nejčastěji elipsou tzv. doplnění (komplementu). Zastáváme tradiční stanovisko, podle něhož doplnění zahrnuje jak obligatorní a potenciální objekt, tak obligatorní a potenciální adverbiale. Jde o vyjadřovací způsob v hovorové ruštině velmi rozšířený, který v krátké době zaznamená i lingvisticky neškolený pozorovatel. Domníváme se, že v teoretickém popisu je třeba v rámci povrchově neobsazené pravovalenční pozice vymezit přinejmenším tyto jednotlivé typy neexplicitnosti:

Nejfrekventovanější jsou případy, kdy v gramatické struktuře výpovědi není zaplněna pozice obligatorního komplementu; její lexikální obsazení je však možné, aniž by došlo ke změně v sémantice dané výpovědi. Neobsazení pozice obligatorního komplementu kvalifikujeme jako **elipsu obligatorního členu**. Jde o vyjadřovací způsob charakteristický pro hovorovou ruštinu, popř. pro texty stylisticky snížené. Strukturní asymetričnost mezi ruštinou a češtinou je v této oblasti eliptického vyjadřování nejpatrnější. Český řečový systém nevyjadřování obligatorního doplnění v podmínkách monologického textu připouští, zpravidla jen když jde o neopakování komplementu explicitně vyjádřeného v bezprostředně předcházejícím kontextu, jinak musí být obligatorní pravovalenční člen ve formální struktuře výpovědi přítomen alespoň v oslabené podobě zájmenné:

(19a) *Хоронили Сеню ночью, в сосняке на задворках станции, – чтобы другие дети не увидели*. (Я-Э, 226)
(19b) *Seňu pohřbili v noci, v borovém lese za humny stanice, aby* ***to*** *ostatní děti neviděly.* (Ja-V, 203)
(20a) *– Позвони, Сашенька, я наберу тебе.* (C, 187)
(20b) *Zavolej, Sašeňko, vytočím ti* ***to****.* (S, 166)
(20c) *– Zavolaj mu, Sašeňka, vykrútim ti* (S^{s}, 128)

Předpokládané zájmenné doplnění může mít také podobu osobního zájmena v různých pádech, bez předložky i s předložkou, popř. i zájmenného příslovce s místním nebo směrovým významem, či jmenného doplnění, např.:

(21a) *– Плохо чувствуешь себя, Сашенька? – Болит что-нибудь?* (C, 149)
(21b) *Není* ***ti*** *dobře, Sašeňko? Něco* ***tě*** *bolí?* (S, 128)
(22) *– Вам не надо заходить. – Nemáte* ***tam*** *chodit…* (úz.)

Srov. též situační elipsy vázané na „dopravní situace“: (Полицейский): *Водитель, вы нарушили (правила уличного движения)* (úz.) */ Передайте, пожалуйста! Пробейте / прокомпостируйте, пожалуйста!* (úz.) (Komunikace cestujících v přeplněném prostředku veřejné dopravy při předávání jízdenky.)

Je zajímavé, že hovorová slovenština může vynechávat obligatorní doplnění podobně jako ruština:

(23a) *Хотела актрисой быть, папочка запретил.* (C, 174)
(23b) *Chcela som byť herečkou, otec mi zakázal.* (S^{s}, 119)
(23c) *Chtěla jsem se stát herečkou, tatínek mi* ***to*** *zakázal*. (S, 156)
(24a) *«Нина, от вас кто-то ходил в туалет, накапали на пол. Пойдите затрите!» А от нас и не выходил никто.* (C, 178)
(24b) *– ... vraj niekto od nás bol na záchode, pokvapkal podlahu! Máme to poutierať! Ale od nás nebol nikto!* (S^{s}, 121)
(24c) *... Nikdo z nás* ***tam*** *nebyl*! (S, 158)

V ruštině i v češtině je elipsa obligatorního doplnění gramatická a normativní v podmínkách dialogu, a to za současného neexplicitního vyjádření levovalenčního větného členu. Běžně se vyskytuje v odpovědích na otázky doplňovací: *Я тебе разве разрешил посетить Аню? – Разрешил. / Znáte ho? – Neznám!* (úz.) Zaznamenáváme ji také v odpovědích na určitý typ otázek zjišťovacích (obsahujících alternativy): *Дедушка крошит хлеб или режет? – Режет.* (úz.) / *Topíte uhlím nebo plynem? – Plynem.* (úz.) (Vyjádřeno zůstává réma, tj. správná alternativa.) Čeština však nepřipouští v odpověďové replice elipsu obligatorního doplnění za současného explicitního vyjádření podmětu, což je možné v HR, např.: *Кто посетил отца в больнице? – Мама посетила.* (úz.) V tomto případě hrají primární úlohu rozdílné poměry v aktuálním členění mezi ruštinou a češtinou: v češtině je obvyklé koncové postavení jádra ve výpovědi, nejpřirozenější reakce na stimul *Kdo navštívil otce v nemocnici?* je tedy *Maminka*, popř. *Navštívila ho maminka*; uspořádání *Maminka ho navštívila* hodnotíme v tomto kontextu jako subjektivní slovosled. V ruské replice je jádrem předposlední slovo; sloveso, které po něm následuje, je bez důrazu, enklitické. Inverzní slovosled zde možný není: **Посетила мама.* Ale lze: *Посетила его мама.*

Zvlášť je třeba posuzovat bezobjektové užití tranzitivních objektových sloves, které s sebou zpravidla nese změnu ve smyslu aktuálnosti/neaktuálnosti vyjadřovaného děje. Jejich výskyt není vázán na určitý řečový útvar. Nedokonavé sloveso s objektem označuje obvykle tzv. děj aktuální, např.: *Алеша сидел рядом и* ***читал газету****. Он и тут читал*. (úz.)*,* sloveso bez objektu tzv. děj neaktuální, např.: *Ребенок уже читает.* (= он уже умеет читать); *Vnučka mluví japonsky* (= ovládá japonský jazyk).

Toto pravidlo však nemá ani v ruštině, ani v češtině absolutní platnost – např. děj výpovědi *Вова курит* můžeme podle okolností interpretovat buď jako neaktuální (je kuřák), nebo jako aktuální (např. v odpovědi na otázku *Куда исчез Вова?*), a naopak *Вова курит сигареты* (aktuální – teď, na balkoně), ale i neaktuální (např. kouří cigarety, nikoli doutník).

Neexplicitní vyjádření předmětu v této skupině charakterizujeme jako redukci větného vzorce, kdy se ze základové větné struktury „vymazává“ pravovalenční pozice, sémantika slovesa do sebe „vstřebává“ pravovalenční participant, ze dvouvalenčního slovesa se stává sloveso jednovalenční.

Pro ruskou hovorovou mluvu je, jak známo, typický značný počet částic, a zdá se, že ve výpovědích s elidovanými pravovalenčními participanty je jejich zastoupení ještě vyšší, což na první pohled nabízí vysvětlení v kompenzaci nevyjádřených pravovalenčních větných členů částicemi, srov. např.:

(25a) – *А как **же** мне говорить? **Вот** странно!* (úz.)
(25b) *„A jak **to** mám říkat? **To** bych rád věděl!“*

Totéž vysvětlení se nabízí i u výpovědí s elidovanými predikátovými slovesy, např.:

(26) *Ну, где же ты?* (Я-Э, 225)

Hledat přímou souvislost mezi těmito dvěma jevy by podle našeho názoru bylo příliš odvážné (snad jen v anaforické funkci obou). Částice pokládáme za prostředky, které vyvažují výpověď víceméně pouze po stránce rytmické a zároveň dodávají výpovědi emocionální nebo modální zabarvení.

4.3 Elipsa **predikátového slovesa**
Další oblastí, v níž je v míře využívání eliptických vyjadřovacích možností zřetelná převaha ruštiny nad češtinou, je **funkční pozice predikátoru**.

Zvláštní postavení neexplicitního vyjadřování určitého slovesa ve výpovědi vyplývá z jeho funkce nositele predikačních kategorií, které musejí zůstat ve výpovědi zachovány. Vyjadřují se pak různými náhradními prostředky: čas nejčastěji kontextově, např. časem explicitně vyjádřeného slovesa v předcházející výpovědi (*Я пойду с тобой. – Куда? В операционную?*; lexikálně (*Завтра опять на прогулку?)* a v ruštině zhusta pouhým zakotvením v aktuální situaci (*Куда вы?, Я к тебе!*); modus se vyjadřuje intonací.

Jako výchozí platformu při hledání odpovědi na otázku vzájemné korespondence mezi sémantikou konstrukcí s pozicí obsazenou a pozicí neobsazenou predikátem využíváme Danešovu teorii slovesného významu: vycházíme tedy z předpokladu, že struktura každého slovesného významu sestává ze syntakticky relevantní složky, reprezentované pomocí sémantické formule (dále SF), a tzv. zbytkové složky, která není součástí SF a jíž „se liší daný slovesný význam od ostatních slovesných významů patřících k množině slovesných významů s touž SF“ (Daneš et al. 1973, 28).

V konstrukcích s elidovaným predikátovým slovesem lze určit syntakticky relevantní složku významu původního slovesa, resp. alespoň některé součásti struktury SF, zatímco zbytková, individuální složka slovesného významu je zpravidla nepostižitelná. Sémantika elidovaného predikátu se rozptyluje do okolních explicitně vyjádřených výpovědních komponentů, dochází k jakémusi jejich „nasycení“ základovou sémantikou nevyjádřeného slovesa.

Výpověď s neexplicitně vyjádřeným predikátorem v nedialogickém kontextu musí vždy současně obsahovat explicitně vyjádřený komplement, který signalizuje valenční vztah nebo vztahy nevyjádřeného slovesa. Jak upozorňuje J. N. Širjajev (Ширяев 1984, 14), v HR mohou být tímto signalizátorem i pouhé předložky, dokonce i neslabičné – srov. převzaté příklady:

(27) *А. предлагает кофе с молоком и без молока/ В. Мне **без**, пожалуйста.* (analogicky lze i v češtině); */в школе, о звонке/ Это **на** или **с**?* – (zvonění na začátku nebo na konci vyučovací hodiny).

Tématu neexplicitního vyjadřování predikátových sloves je v lingvistické literatuře věnováno ve srovnání s neexplicitním vyjadřováním jiných částí výpovědi nejvíce pozornosti, a je tedy velmi podrobně zpracováno. Poukazuje se zejména na nevyjadřování sloves lexikálně-sémantických skupin určitým způsobem souvisejících s lidskou činností nebo s charakteristikou člověka. Nejčastěji se uvádějí:

(28) slovesa pohybu: *И брат мой тоже удаляется, а следы его затирает песчаная поземка. Я – за ним.* (иду, спешу) (Я-Э, 311);
(29a) slovesa dicendi: *У вас хорошо платят? Женщина рассмеялась. – Вы несколько рановато об этом.* (спрашиваете, говорите) – *Подожди, можно два слова по-честному?* (сказать) (Евт, 367);
(29b) podskupina sloves označujících myšlenkové pochody: – *Он серьезно, что ли? – Myslí to vážně nebo co?* (úz.);
(30) slovesa intenzivní fyzické činnosti: *Все равно наша работа – расчищать путь. Давай лопатами, не имеем права стоять.* (použijeme lopaty) (А, 51);
(31) slovesa s významem dělat, zabývat se něčím, udělat, učinit: – *Не надо, – остановил Деев. – Я сам*. (сделаю) (Я-Э, 51);
(32) slovesa emocionálního působení: – *Эй вы, а ну прочь отсюда, не приставайте! – помахал им грабаркой Едигей. – А то я вам сейчас!* – (Nebo vám ukážu.) (А, 39);
(33) slovesa s významem dávat / brát: *Увидел это Деев – и тоже кружку себе в ладонь* (Я-Э, 103)

Běžně se setkáváme i s vynecháváním sloves jiných sémantických charakteristik, např.*:*

(34) – *Расскажи, как там Женя* (живет, поживает), – *велел Валера.* (М-Н, 87)
(35a) – *А мукомолка? – Как же без нее в хозяйстве?* (Я-З, 81)
(35b) – *A jak budeme mlít mouku? Jak se bez mlýnku na obilí v hospodářství obejdeme?* (Ja-Z, 66)
(35c) – *„A mlyn na zrno?“ „Ako v gazdovstve bez neho?“* (Z^s, 64) – slovenský překladatel sloveso taktéž vynechal.

Sloveso vyjádřené v bezprostředně předcházejícím kontextu má tendenci vynechávat i čeština: např.:

(36) – *A od té doby jsme byli vždycky spolu. Kam jde on, tam i já.* (úz.)

Ve výpovědních konstrukcích s pravovalenčními participanty označujícími směrové určení mají největší četnost výpovědi s elidovanými pohybovými slovesy. Někdy teprve až za přispění širšího kontextu nebo situace lze rozšifrovat jiný význam slovesa (zpravidla se širším významem směřování): *Он домой* (*идет*, *бежит*, *спешит*, *направляется*, ale také *пишет*, *звонит* apod.); *Это вы статью?* (*написали*, ale také *критиковали*, *прячете* apod.)

Vynechávat lze celý predikát nebo pouze jeho část. HR nejčastěji eliduje:

– modální predikativum za současného vyjádření infinitivu plnovýznamového slovesa:

(37) *Просыпаюсь утром – опять жить.*(С, 189) – *Ráno se probouzím a zase* ***musím*** *žít.* (S, 168)
Может, вам чем помочь? (Евт., 510)

– infinitiv plnovýznamového slovesa za současného vyjádření modálního predikativa, modálního nebo fázového slovesa:

(38) *Скажи: «Ради меня вернись, я тебя люблю, не могу без тебя».* (C, 187) – *Řekni: „Vrať se kvůli mně, mám tě rád, bez tebe to nejde.“* (S, 166)

Hovorová slovenština v oblasti sloves opět disponuje širší škálou eliptického vyjadřování než čeština, zejména na východě země:[6)]

(39) *A čo si mi to?* (ušila);
(40) *Domov? A syn kedy?* (oslovení souseda vracejícího se z vězení);
(41) *Toto ti moja* (posiela) – zde je replika doprovázena ostenzí;
(42) *Ako zahynul tvoj otec? – Pri poľovačke. – A kto ho?* (zastrelil) aj.

Vyskytují se i případy, kdy je elidováno predikátové sloveso jak ve stimulu, tak v replice dialogové dvojice:

(43) *Aj ty si do nich?* (strielal) – *A čo myslíš, do vzduchu?*

Zajímavé je, že u zvratných sloves zůstává ve slovenštině na rozdíl od češtiny zvratná částice explicitně vyjádřena:

(44) *Už dlho sme sa nestretli. Voľakedy sme **sa** častejšie, keď ešte žil tvoj nebohý otec. A co sa mi vyhrážaš? Co sa vyhrážaš? – pokusil sa ešte nadrapovať Koľa. Alebo **sa** chceš s nožom? Tak ho vytiahni, vytiahni!*[7)]

Slovenština však může jít v elidování „ještě dál“ a v určitých dialogických kontextech ponechat jako jediný explicitně vyjádřený prvek pouze příklonku, jež však samozřejmě musí být nositelkou přízvuku. Upozornění na tento typologický rozdíl mezi češtinou a slovenštinou najdeme opět v citovaném článku L. Uhlířové v odkazu na ústní sdělení H. Běličové (Uhlířová 1988, 273); srov. převzaté příklady: *Musíš sa šetriť – Veď **sa**. Ľudia by sa smiali, ale nech **sa**!* Týká se i příklonného postavení tvaru spony *být*: *Zaodejte sa dobre, lebo je tuhá zima. – **Sme**. Mali ste toto rozpovedať před súdom. – Veď **som**.*

Jen na okraj poukazujeme v této souvislosti na zajímavou syntaktickou zvláštnost ve východoslovenském nářečí v okolí Sabinova, totiž na nevyjadřování spony a plnovýznamového *byť*, jež je zřejmě způsobeno přímými jazykovými kontakty ve východoslovenské a východoslovanské oblasti. Pokud výpověď obsahuje zájmenné doplnění, je explicitně vyjádřeno, srov.:[8)]

(45) *Předseda tu?*; *Mišo mi vravel, že to těžko, že to úzký tovar.*; *Naše děvky sa vláčia s cudzími. To nedobro.*; *A znáš, ako to s vojakmi*.; *Šak ja už stará, a Gitka ešte mlada.*

---

6) Uvedené příklady jsme čerpali ze slovenských filmů a televizních inscenací.

7) Na tento jev upozorňuje také L. Uhlířová (1988, 271) jako na jeden z projevů nedostatku syntaktického isomorfismu mezi češtinou a slovenštinou, který se promítá do roviny aktuálního členění.

8) Repliky jsou převzaty z filmu Štefana Uhra *Pásla kone na betóne*, jehož děj se odehrává v zapadlé vesnici na východním Slovensku.

Pro HR je typická kumulace elipsy různých výpovědních komponentů v jedné promluvě, což dodává hovorovým výpovědím charakteristický ráz, srov. např.:

(46a) *– Слушай, тут же нет по сто пятьдесят. – Как? – Не продают. – Тьфу. Демократия! – Красного можно! – Ну возьми хоть красного. На деньги.* (Ш-Кк, 272)

Český ekvivalent je o něco explicitnější:

(46b) *«No jo, ale tady se **frťany** nedávaj.» «Jak to?»»No tady **tvrdej** nevedou.» «Fuj... **To je mi** demokracie.» «Můžeš **si dát** červený.» «Tak **mi** přines tedy aspoň červený. Tady **máš** prachy.* (Š-Čk, 104–105)

5. Pragmatika elipsy

Je třeba si uvědomit, že elipsa má značný **pragmatický potenciál**. Pragmatický aspekt obsahuje již samotný záměr komunikace – formování intence spočívající ve vědomém, cíleném výběru výrazových prostředků pro co nejefektivnější působení na partnera komunikace, i jeho výsledek, tzn. interpretace ze strany adresáta. Elipsa je tedy vlastně ilokučně i perlokučně podmíněná. Faktory určující její fungování jsou v tomto smyslu univerzálně platné pro všechny srovnávané jazyky.

Určující pro interpretaci výpovědí s elipsou je konsituace reprezentovaná vždy konkrétními podmínkami konkrétní komunikace. Není-li takováto výpověď dostatečně situačně nebo kontextově zakotvena, resp. koempirie příjemce není na dostačující úrovni, může dojít k přerušení komunikačního kanálu, k narušení souladu ilokučních funkcí, a výpověď uspokojivě neplní svou informační funkci, např.:

(47) *Вам плохо? – Мне хорошо, мать, – сказал Егор. – Хорошо, что я весной сел. Надо всегда весной садиться. – Куда садиться? – не поняла старушка. – В тюрьму. – Старушка только теперь сообразила, с кем говорит*. (Ш-Кк 208)

Naopak pokud mají oba účastníci komunikačního aktu dostatečnou koempirii, stačí ke vzájemné úspěšné komunikaci minimální výrazové prostředky:

(48) *„A kolik že se teďka dává za to nedorozumění?“ zeptal se starý. – „Pět,“ krátce odpověděl Semjon. – „To je málo. Dřív se dávalo víc.“* (jde o délku trestu) (Š-Čk, 29)

Někteří badatelé využívají pro pragmalingvistickou interpretaci eliptických výpovědí tzv. sémantiku rámců Ch. Fillmora[9] (Давыдова 2012, 11–12). Mechanismus tohoto přístupu spočívá v tom, že adresát, interpretátor, zasadí sdělení obsahující eliptickou konstrukci (příp. náznaky, nedořečené atp.) do určitého stereotypního schématu, který je mu znám nezávisle na textu. Na základě svých znalostí a životních zkušeností si v mysli doplní, „zrekonstruuje“ to, co není explictně vyjádřeno. Pokud však adresát není schopen odpovídající rámec nalézt, obsahu výpovědi správně neporozumí.

---

9) Sémantika rámců (frame semantics) je kognitivní přístup k deskripci jazyka, založený na popisu procesů v mysli mluvčího při snaze o porozumění promluvě. Zakládá se na vztahu znalosti jazyka a mimojazykových zkušeností účastníků komunikace, resp. presupozic dané komunikační situace (srov. např. Fillmore 1982).

Narušení pragmatické spojitosti replik dialogu může být buď záměrné, nebo nezáměrné. První typ ilustruje známý a v ruských pramenech mnohokrát citovaný „kvazidialog“ dvou vesnických žen, z nichž jedna je neslyšící:

(49) *Здорово, кума. – На рынке была; – Аль ты глуха? – Купила петуха; – Прощай, кума. – Полтину дала.*

Neslyšící žena v podstatě dodržuje schematickou posloupnost rozhovoru běžného při setkání v podobné situaci, do zažitých sémantických rámců dosazuje předpokládané informace (kde byla, co koupila, kolik za to zaplatila). Udělala pouze jednu chybu na počátku rozhovoru, zapomněla, že při setkání se lidé zpravidla pozdraví, takže její repliky jsou jakoby „posunuty o jeden článek dopředu“ a dialog v konečné podobě není komunikačně funkční.

Hezký příklad záměrného narušení návaznosti replik najdeme v pohádce Boženy Němcové *O perníkové chaloupce*:

(50) *„Osobo,“ ptal se plečky, „neviděla jste tudy jít dvě děti?“ – „Pleju len,“ odpověděla žena, jako by mu nerozuměla. – „Osobo, já se vás ptám, jestli jste tudy viděla jít děti.“ – „Až vypleju a uzraje, budem trhat.“ – „Osobo, rozumějte pak, ptám se vás, jestli jste viděla tudy jít děti.“* atd. (Něm. 68)

Perlokučním efektem brzdění komunikace je snaha zmást pronásledovatele dětí a dát jim možnost uprchnout.

6. Shrnutí a závěry

Cílem stati bylo vymezit tzv. syntaktickou elipsu a popsat její funkčně-sémantické pole v současné ruštině a češtině (s částečným exkurzem do slovenštiny). Zároveň pokud možno exaktně zformulovat kritéria odlišení elipsy od jevu s identickými projevy v povrchové struktuře, tzv. nulové formy syntaktického znaku, a jeho konkrétních realizací ve sledovaných jazycích. Vycházíme z axiomatu výhradní příslušnosti elipsy do oblasti parole, a naopak pevného zakotvení nulové formy syntaktického znaku v langue, tedy v jazykovém systému.

Kritické posouzení názorů na podstatu eliptického vyjadřování a rozbor jazykového materiálu vyústily v charakteristiku syntaktické elipsy jako kontextově, resp. situačně podmíněné nerealizace konstitutivního členu větného vzorce, a nulové formy syntaktického znaku jako systémově podmíněné nulové realizace jednoho nebo více členů morfologicko-syntaktického paradigmatu s jednoznačnou sémantickou definovatelností.

Při posuzování postavení a fungování obou těchto výrazových prostředků v konkrétních komunikačních situacích v ruštině je zapotřebí důsledně od sebe odlišovat kodifikovaný spisovný jazyk a tzv. hovorovou ruštinu, pro niž platí specifické vývojové a funkční zákonitosti.

Nulový tvar syntaktického znaku je v ruském jazykovém systému obsažen pouze v několika málo podobách; ty jsou však tak různorodé, že pokud je vůbec možno přiřknout status nulového tvaru všem, kterým je přisuzován, je velmi nesnadné postihnout styčné body a hranice jednotlivých modifikací. Tomu odpovídá i rozporuplnost jejich lingvistického popisu.

Poměrně obtížně postižitelná je hranice mezi elipsou a syntaktickou nulou při charakteristice nejčastěji neexplicitně vyjadřovaných sémantických skupin sloves v pozici predikátoru v HR, kde se tyto výpovědní typy stávají postupně normativními. Na základě

analýzy excerpovaného materiálu jsme došli k závěru, že elipsa významového slovesa v pozici predikátoru tak dostává charakter syntaktické nuly tehdy, když se materiální zaplnění syntaktické pozice stane anachronismem, když se „volné místo" ve struktuře věty jakoby „zacelí", uzavře pro příjem jakékoliv materiální jednotky. V oblasti predikátových sloves má tedy jednoznačně **nulový charakter** jak v hovorové, tak v kodifikované spisovné ruštině pouze neexplicitně vyjádřený **prézentní tvar spony a výskytového *быть***, v hovorové ruštině podle našeho názoru inklinují k nulovosti ještě i nevyjádřená přísudková slovesa pohybu a sdělování (zde př. (28)–(29a)). Všechny ostatní případy nevyjádřenosti predikátových sloves pokládáme za různé druhy syntaktické elipsy.

Složité poměry v rozlišování mezi elipsou a nulovým vyjádřením panují také u neexplicitně vyjádřených zájmenných participantů v levovalenční pozici, tedy **u zájmenného podmětu ve dvojčlenných osobních větách**. Za elipsu v terminologickém smyslu pokládáme pouze ty případy nevyjádření (vynechání) konstitutivních větných členů, v nichž v důsledku nezaplnění syntaktické pozice dochází k porušení realizace větného schématu, které však může být za určitých podmínek normativní. **Nulový status** přisuzujeme **v obou jazycích** neexplicitně vyjádřeným osobním zájmenům 1. a 2. os. v **indikativních prézentních** výpovědích se **slovesným predikátem**, zatímco **v ruských výpovědích** se **jmenným přísudkem** a nulovým tvarem spony je třeba neexplicitně vyjádřená podmětová zájmena 1. a 2. os. **v prézentu** a **futuru** posuzovat jako **elipsu**, neboť ukazatel osoby ve formální struktuře výpovědi schází (př. (7)–(8)). **V préteritu** neexplicitní vyjádření zájmenného podmětu 1. a 2. os. posuzujeme **v češtině** jako **nulový tvar zájmenného podmětu**, který je zakotven v systému jazyka (př. (10)–(11)). **V ruštině** naopak systémové pozadí předpokládá, že zájmeno bude explicitně vyjádřeno, a neexplicitní vyjádření zájmenného podmětu 1. a 2. os. je tedy třeba hodnotit jako **elipsu** levovalenčního členu GVV (př. (12a)–(13b)). U **imperativních tvarů** je **v obou jazycích** primárním, normativním a nepříznakovým neexplicitní vyjadřování osobního zájmena. Osoba adresáta je signalizována flexí imperativu; v ruštině i češtině hodnotíme tyto případy jako **nulový tvar subjektu**. Za sporné pokládáme rozšíření chápání syntaktické nuly na tzv. nulový podmět v neosobních větách, ve větách s neurčitým podmětem a ve větách se všeobecným podmětem, např. u J. D. Apresjana (Апресян 1986), I. A. Meľčuka (Мельчук 1974) aj.; všichni současně rozlišují elipsu a nulu). Tímto typem větných konstrukcí jsme se však z úsporných důvodů nezabývali.

Neobsazení **pravovalenční pozice** obligatorního komplementu kvalifikujeme jako **elipsu obligatorního členu**. Jde o vyjadřovací způsob charakteristický pro hovorovou ruštinu, popř. pro texty stylisticky snížené (př. (19a)–(22)).

Z konfrontace excerpovaného materiálu tedy vyplynula zjištění určitých kvalitativních, ale i kvantitativních odlišností mezi sledovanými jazyky: V kvantitativním ohledu se ukazuje zřetelná převaha ruštiny nad češtinou co do míry využívání elipsy, slovenština, zejména na východě země, v tomto směru vykazuje některé rysy shodné s ruštinou. Oproti češtině je pro ruštinu příznačné časté vypouštění obligatorního doplnění (zejména zájmenného charakteru) a vynechávání přísudkových sloves určitých sémantických skupin, obzvlášť pohybových sloves a sloves směřování v širokém smyslu a sloves mluvení. Zdá se, že tento nedostatek ve výrazovém plánu je kompenzován hojností výrazových prostředků jiného druhu.

Příčiny větší míry eliptičnosti v ruštině se nám prozatím nedaří přesvědčivě objasnit – lze je vidět ve větším sklonu ruštiny k nominálnosti, ve větší emocionalitě komunikačních

projevů a snad i v důsledcích odlišného historického vývoje jazykových systémů srovnávaných jazyků. Nezanedbatelnou úlohu hraje i systémový předpoklad ruštiny k nevyjadřování predikátových sloves, totiž existence tzv. nulového tvaru spony.

Kvalitativní odlišnosti spočívají v tom, že zdánlivě totožné povrchové jevy obou jazyků, tj. nevyjádřenost některého výpovědního komponentu, je třeba hodnotit různě z hlediska syntaktického systému. Čeština nemá nulový tvar slovesa *být*, vyžaduje důsledněji přítomnost závislých členů pravovalenčních, alespoň v sémanticky oslabené podobě zájmenné. Těžko připouští vynechání finitního tvaru slovesa vzhledem ke své vyhraněnější verbální povaze.

Elipsu je třeba posuzovat jak z hlediska strukturního, tak funkčního. Chápeme ji jako výsledek substitučního procesu, při němž je jedna syntaktická jednotka nahrazena jinou. Pokud tedy elipsu interpretujeme jako plnohodnotnou funkční syntaktickou jednotku, bylo by v rozporu s tímto chápáním užívat pro větu s elipsou označení neúplná věta, jak doposud činí někteří ruští lingvisté (tento termín implikuje určitou nedostatečnost, negativní odklon od normálu). Naše verifikační materiály ukazují, že eliptická konstrukce a konstrukce se všemi materiálně zaplněnými syntaktickými pozicemi jsou zpravidla funkčně rovnocenné – elipsa má všechny příznaky komunikační úplnosti a je v hovorové ruštině normativním vyjadřovacím prostředkem.

Pokusy vymezit na konkrétním ruském a českém jazykovém materiálu teoretická kritéria, jejichž pomocí by bylo možno „identifikovat" elipsu v textu a oddělit ji od příbuzných jevů neexplicitnosti, nás dovedly k poznání, že všechny tyto jevy budí zdání homogenity, pouze pokud jsou posuzovány in abstracto, izolovaně od jejich fungování v konkrétním komunikačním procesu. V okamžiku jejich začlenění do podmínek realizace v textu dostávají jevy v abstraktní rovině zdánlivě jednotné různorodý charakter, jednotlivé realizace nabývají dalších, specifických rysů, které „převedení na společného jmenovatele" značně znesnadňují. Na vytváření vlastností sledovaného jevu se totiž v konkrétním textu podílí řada faktorů, které jeho „čistou" teoretickou podobu často přetvoří natolik, že vzniká jev s novou kvalitou, který jsme mnohdy nuceni hodnotit jako synkretický přechodný či zcela sporný.

Neexplicitnost je v neposlední řadě také výsledkem přirozené snahy o úspornost vyjadřování; ta nabývá na naléhavosti úměrně zvyšujícímu se objemu informací, které je komunikant nucen vstřebávat i produkovat. Ústřední rolí elipsy je spojovat smyslové vztahy mezi explicitně vyjádřenými komponenty výpovědi, resp. dialogické jednotky, má tedy silnou koherenční schopnost. Důvodem obracení pozornosti k elipse je také fakt, že jde o fenomén převážně ústní řeči, zejména dialogické, která je ve všech svých modifikacích v posledních desetiletích stálým objektem lingvistické pozornosti.

Jak naznačuje uvedený ilustrační materiál, současný přístup k problematice výrazové neexplicitnosti musí jít cestou komplexnosti jejího popisu. Syntaktická elipsa ještě stále není exaktně odlišena od příbuzných jevů. Nedořešena doposud zůstává řada otázek spojených s fungováním úspornosti v textu, její komunikačně-kognitivní aspekty, jako např. popis procesu jejího generování v řeči, specifika aktuálního členění výpovědí s elipsou, „chování" sledovaných jevů v diskurzu, problematika komunikační dostatečnosti / nedostatečnosti výpovědí založených na principu výrazové úspornosti a zejména široká škála otázek spojených s lingvistickou pragmatikou.

Náš dosavadní výzkum by měl přispět ke zpřesnění a diferenciaci v oblasti terminologické a pojmové, poukázat na vztahy a souvislosti mezi jevy zahrnovanými pod „zastřešující pojmenování" neexplicitní vyjadřování a přispět k osvětlení poměrů na daném úseku ve

dvou, resp. třech slovanských jazycích. Možnosti rozvíjení tématu neexplicitnosti vidíme zejména v komunikačních a pragmalingvistických souvislostech, v budoucnu hodláme rozpracovávat pragmatický potenciál jednotlivých strukturně-funkčních typů elipsy a pokusit se analyzovat, které faktory působí na ilokuční sílu a perlokuční efekt elipsy a jak se pragmatická charakteristika elipsy odráží v emocionální rovině výpovědi.

Materiálové prameny:

А: Айтматов, Ч.: И дольше века длится день. *Новый мир*, 1980, 11, 3–185.

Г-Мп: Гранин, Д.: Место для памятника. In: *Чужой дневник*. Повести и рассказы. Москва 1988, 242–275.

До: Донцова, Д.: *Маникюр для покойника*. Москва 2007.

Do: Doncovová, D.: *Manikúra pro nebožtíka.* Ambrožová, J. – Hrabec, J. [trad.]. Praha 2006.

Евт.: Евтушенко, Е.: *Не умирай прежде смерти*. *Избранная проза.* Москва 1998.

Jevt.: Jevtušenko, J.: *Neumírej před smrtí.* Dušková, L. – Dvořák, L. – Dvořák, M. – Franková, H. [trad.]. Praha 1996.

Ер.: Ерофеев, В.: *Москва – Петушки*. Москва 2007.

Jer (K).: Jerofejev, V.: *Moskva – Petuški zpáteční.* Konvička, L. [trad.]. Praha 2005.

Jer (D).: Jerofejev, V.: *Moskva – Petušky: poéma: (bible alkoholiků).* Dvořák, M. [trad.]. Praha 2012.

М-П: Матвеева, А.: *Перевал Дятлова, или Тайна девяти*. Москва 2014.

M-D: Matvejevová, A.: *Ďatlovův průsmyk aneb Záhada devíti*. Klobasová, M. [trad.]. Praha 2018.

М-Н.: Матвеева, А.: Найти Татьяну. In: *Призраки оперы*. Санкт-Петербург 2015.

M-N: Matvejevová, A.: *Najít Taťánu*. Vychodilová, Z. [trad.]. Praha 2018.

Něm.: Němcová, B.: Pohádka o perníkové chalupouce. In: Erben, K. J. – Němcová, B.: *Pohádky*. Praha 2022, 65–69.

С: Санаев, П.: *Похороните меня за плинтусом*. Москва 2007.

S: Sanajev, P.: *Pochovejte mě pod podlahu*. Kratochvílová, V. [trad.]. Brno 2020.

S^{s}: Sanajev, P.: *Pochovajte ma za lištu*. Štrasser, J. [trad.]. Bratislava 2014.

Ш-Бм: Шукшин, В: Брат мой… In: *Киноповести*. Москва 1975, 97–141.

Š-Mb: Šukšin, V.: Můj bráška. In: *Znám jednoho chlapíka*. Neumannová, M. [trad.]. Praha 1977, 63–126.

Ш-Кк: Шукшин, В.: Калина красная. In: *Киноповести*. Москва 1975, 204–272.

Š-Čk: Šukšin, V.: *Červená kalina*. Neumannová, M. [trad.]. Praha 1975, 7–82.

У: Улицкая, Л.: *Даниэль Штайн, переводчик.* Москва 2008.

U: Ulická, L.: *Daniel Stein, překladatel.* Machoninová, A. [trad.]. Praha – Litomyšl 2012.

Я-З: Яхина, Г.: *Зулейха открывает глаза.* Москва 2015.

Ja-Z: Jachina, G.: *Zulejka otevírá oči.* Šedivý, J. [trad.]. Praha 2017.

Ja^{s}: Jachinová, G.: *Zulejka otvára oči.* Štrasser, J. [trad.]. Bratislava 2018.

Я-Э: Яхина, Г.: *Эшелон на Самарскандъ*. Москва 2021.

Ja-V: Jachina, G.: *Vlak do Samarkandu*. Šedivý, J. [trad.]. Praha 2022.

Literatura:

Daneš 1971: Daneš, F.: Větné členy obligatorní, potenciální a fakultativní. In: *Miscellanea linguistica*. Ostrava 1971, 131–138.

Daneš 1979: Daneš, F.: O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu. *Slovo a slovesnost* 40, 1979, 257–270.

Daneš 1983: Daneš, F.: O některých typech sémantických relací v textu. In: Dobrzyńska, T. – Janus, E. [red.]: *Tekst i zdanie: zbiór studiów.* Wrocław 1983, 43–65.

Daneš 1985: Daneš, F.: *Věta a text*. Praha 1985.

Daneš 1988: Daneš, F.: Pojem „spisovného jazyka" v dnešních společenských podmínkách. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha 1988, 21–29.

Daneš – Hlavsa 1981: Daneš, P. – Hlavsa, Z. et al.: *Větné vzorce v češtině*. Praha 1981.

Daneš et al. 1973: Daneš, P. – Hlavsa, Z. – Kořenský, J. et al.: *Práce o sémantické struktuře věty.* Praha 1973.

Fillmore 1982: Fillmore, CH. J.: Frame Semantics. In: *Linguistics in the Morning Calm.* Soul 1982, 111–137.

Gebauer 1890: Gebauer, J.: *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha 1890.

Grochowski 1978: Grochowski, M.: Czy zjawisko elipsy istnieje? In: *Tekst. Język. Poetyka.* Zbiór studiów. Wrocław 1978, 73–85.

Hausenblas 1984: Hausenblas, K.: Text, komunikáty a jejich komplexy. *Slovo a slovesnost* 45, 1984, 1, 1–7.

Hlavsa 1981: Hlavsa, Z.: On Syntactical Ellipsis. In: *Linguistica I. Satzsemantische Komponenten und Relationen im Text*. Praha 1981, 119–128.

Jelínek 1995: Jelínek, M.: Konkurence mezi komunikací explicitní a implicitní. In: *Kształcenie porozumiewania się*. Opole 1995, 17–22.

Karcevski 1929: Karcevski, S.: Du dualisme asymétrique du signe linguistique. In: *Travaux du Cercle Linguistique de Prague 1*. Praha 1929.

Komárek 1978: Komárek, M.: K pojetí povrchové a hloubkové struktury. *Slovo a slovesnost* 39, 1978, 3–4, 285–287.

Lotko 1982: Lotko, E.: Implicitnost a explicitnost vyjádření obsahových vztahů v polštině a češtině. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*, *Philologica* 47. Olomouc 1982, 49–56.

Mathesius 1911: Mathesius, V.: Poznámky o tzv. ellipse a anglických větách neslovesných. *Sborník filologický*, 1911, 2, 215–234.

Merchant 2010: Merchant, J.: *Diagnosing ellipsis* [on-line]. <https://home.uchicago.edu/merchant/pubs/diagnosing.ellipsis.pdf> [cit. 02-01-2025].

Mikulová 2011: Mikulová, M.: *Významová reprezentace elipsy.* Praha 2011.

Müllerová – Hoffmannová 1997: Müllerová, O. – Hoffmannová, J.: Čeština spisovná, hovorová, obecná … a hlavně mluvená (v současné komunikaci a v současném výzkumu). *Slovo a slovesnost* 58, 1997, 1, 42–54.

Panevová – Řezníčková 2001: Panevová, J. – Řezníčková, V.: K možnému pojetí všeobecnosti aktantu. In: Hladká, Z. – Karlík, P. [edd.]: *Čeština – univerzália a specifika 3*. Brno 2001, 139–146.

Šmilauer 1947: Šmilauer, V.: Elipsa (úspora slovního výrazu). In: *Druhé hovory o českém jazyce*. Praha 1947, 43–49.

Uhlířová 1988: Uhlířová, L.: Aktuální členění a slovosled ve slovenštině a češtině (Konfrontační poznámky). *Slavica Slovaca* 23, 1988, 3, 267–277.

Vychodilová 2011: Vychodilová, Z.: *Výrazová úspornost v syntaxi současné ruštiny.* Olomouc 2011.

Vychodilová 2019: Vychodilová, Z.: Syntaktická elipsa v české lingvistické tradici od konce 19. století po dnešek. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 2018.* Olomouc 1919, 361–370.

Zimová 2001: Zimová, L.: Úspornost jako záležitost univerzální a specifická. In: Hladká, Z. – Karlík, P. [edd.]: *Čeština – univerzália a specifika 3*. Brno 2001, 299–310.

Апресян 1986: Апресян, Ю. Д.: Типы синтаксического отсутствия в русском языке. In: *Проблемы семантики предложения*. Красноярск 1986, 111–114.

Арутюнова 1976: Арутюнова, Н. Д.: *Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы.* Москва 1976.

Арутюнова – Падучева 1985: Арутюнова, Н. Д. – Падучева, Е. В.: Истоки, проблемы и категории прагматики. (Вступит. статья). In: *Новое в зарубежной лингвистике 16. Лингвистическая прагматика.* Москва 1985, 3–42.

Балли 1955: Балли, Ш.: *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. Москва 1955.

Вардуль 1969: Вардуль, И. Ф.: К вопросу о явлении эллипсиса. In: *Инвариантные синтаксические значения и структура предложения*. Москва 1969, 59–71.

Воробьева 2023: Воробьева, Е. Н.: Теория эллиптических предложений в отечественной русистике: систематический обзор. *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 16, 2023, 9, 3019–3027.

Галкина-Федорук 1962: Галкина-Федорук, Е. М.: О нулевых формах в синтаксисе. *Русский язык в школе*, 1962, 2, 6–12.

Греч 1827: Греч, Н. И.: *Пространная русская грамматика*. Санктпетербург 1827.

Давыдова 2012: Давыдова, М. М.: *Прагматические характеристики эллипсисов (на материале современного английского языка).* Автореферат на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Курск 2012.

Земская et al. 1981: Земская, Е. А. – Китайгородская, М. В. – Ширяев, Е. Н.: *Русская разговорная речь. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис*. Москва 1981.

Камагина 2015: Камагина, И. В.: Эллипсис и сходные синтаксические явления в современном русском языке. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия Теория языка. Семиотика. Семантика* 1, 2015, 168–174.

Ломоносов 1757: Ломоносов, М. В.: *Российская грамматика*. Санкт-Петербург 1757.

Мельчук 1974: Мельчук, И. А.: О синтаксическом нуле. In: *Типология пассивных конструкций. Диатезы и залоги.* Ленинград 1974, 343–361.

Сковородников 1973: Сковородников, А. П.: О критерии эллиптичности в русском синтаксисе (по материалам современной советской лингвистической литературы). *Вопросы языкознания*, 1973, 3, 114–123.

Сковородников 1978: Сковородников, А. П.: *Эллипсис как стилистическое явление современного русского литературного языка.* Красноярск 1978.

Сковородников 1984: Сковородников, А. П.: О неполноте эллиптических преддожений (в аспекте их синтагматики и парадигматики). In: *Системный анализ значимых единиц русского языка. Синтаксические структуры*. Красноярск 1984, 21–30.

Ширяев 1967: Ширяев, Е. Н.: *Нулевые глаголы как члены парадигматических и синтагматических отношений (на материале современного русского языка).* Автореферат кандидатской диссертации. Москва 1967.

Ширяев 1984: Ширяев, Е. Н.: Основы системного описания незамещенных синтаксических позиций. In: *Системный анализ единиц русского языка. Синтаксические структуры*. Красноярск 1984, 11–21.

Чернова 2015: Чернова, Л. А.: О соотношении эллипсиса и нуля в синтаксических конструкциях. *Вестник Томского государственного университета* 5 (145), 2015, 2, 1–6.

Filozofická fakulta, Univerzita Palackého Olomouc

Zdeňka Vychodilová
zdenka.vychodilova@upol.cz
ORCID: 0000-0003-0574-9953